
Časová perspektiva jako prediktor závislosti na alkoholu? Eva Bazínková

EVA BAZÍNKOVÁ

Centrum duševního zdraví Jeseník a Šumperk
prim. MUDr. Miroslav Novotný

ABSTRACT

Time perspective and alcohol dependence

E. Bazínková

Time perspective has become the subject of many research studies all over the world in the last few years. The majority of this study deals with its relationship to various forms of risk behavior. We focused on the relationship between time perspective and the risk of drinking initiation and development of alcohol dependence. In the empirical part, we compared the two groups - clients with a diagnosis of alcohol dependence syndrome and individuals who were excluded by using Alcohol dependence scale (ADS). The purpose was to explore whether among groups of different types time perspective is a significant difference. To test the set of research questions and hypotheses, we used the Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI).

Key words:

Time perspective

Alcohol dependence

Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI)

Časová perspektiva se v posledních letech stala předmětem mnoha výzkumných studií po celém světě. Tématem mnohých z nich je vztah časové perspektivy a různých forem rizikového chování. V naší studii jsme se zaměřili na vztah mezi časovou perspektivou a rizikem vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu. V empirické části jsme srovnávali dvě skupiny – klienty s diagnózou syndrom závislosti na alkoholu a jedince z běžné populace, u nichž byla dle Škály závislosti na alkoholu (ADS) závislost vyloučena. Snažili jsme se zjistit, zda mezi sledovanými skupinami v jednotlivých druzích časové perspektivy signifikantní rozdíl. K ověření stanovených výzkumných otázek a hypotézy jsme použili Zimbardův inventář časové perspektivy (ZTPI).

Klíčová slova:

časová perspektiva

závislost na alkoholu

Zimbardův dotazník časové perspektivy (ZTPI)

ÚVOD

Pojmy časová perspektiva nebo časová orientace nejsou v psychologii a psychoterapii nijak nové. Zmiňovali se o nich například už Wilhelm Wundt nebo William James. V posledních desetiletích se znovu dostávají do popředí zájmu v oblasti teorie, výzkumu i psychoterapeutické praxe.

Nejnovější a v současnosti také nejrozšířenější teoretický koncept časové perspektivy přinesl americký sociální psycholog italského původu Philip Zimbardo. O tuto problematiku se začal zajímat již na počátku 80. let minulého století, kdy se pomocí hypnózy pokoušel u dobrovolníků změnit budoucí časovou orientaci na přítomnou. Od té doby je tento koncept neustále dále rozvíjen a zdokonalován.

Dle Zimbarda lze časovou perspektivu definovat jako často nevědomé osobnostní nastavení, které každý jedinec zaujímá vůči času, s jehož pomocí je spojeno kontinuální prožívání v časových kategoriích, a které pomáhá našemu životu propůjčit řád, logiku a smysl. Dá se říci, že je to multidimenzionální částečně flexibilní kognitivní proces, který modeluje a zároveň je modelován sociálním a kulturním prostředím (Zimbardo, Boyd 2009). Jádrem každého našeho rozhodování jsou z velké části nevědomé pohnutky, které pramení z našeho subjektivního psychického smyslu času, z naší časové perspektivy. Ta zároveň vyplývá z našich každodenních osobních zkušeností, které vnímáme skrz svou subjektivní časovou perspektivu.

Existují tři primární časové zóny – přítomná, minulá a budoucí, každá z nich je pak rozdělena do dvou částí. Celkem tedy lze rozlišit šest druhů časové perspektivy - přítomnou hédonistickou, přítomnou fatalistickou, minulou pozitivní, minulou negativní, budoucí a budoucí transcendentální. Zjednodušeně lze přítomnou hédonistickou časovou perspektivu popsat jako život „v okamžiku“, je spojena s vyhledáváním okamžitého potěšení a nových zážitků a se snahou vyhnout se nepříjemnému. Pro přítomnou fatalistickou časovou perspektivu je typické přesvědčení, že je život předurčen osudem, který nelze změnit vlastním rozhodnutím. Minulá pozitivní časová perspektiva je spojena se zaměřením na „staré dobré časy“ a tradice. Lidé s minulou negativní časovou perspektivou se zaměřují na negativní aspekty vlastní minulosti a mívají proto pocit, že jejich život nelze změnit k lepšímu. Budoucí časová perspektiva je spojena s plánováním do budoucna a s přesvědčením o správnosti vlastních rozhodnutí. Budoucí transcendentální časová perspektiva bývá spojena s vírou v posmrtný život (Zimbardo, Sword & Sword, 2012).

Časová perspektiva úzce souvisí s našim rozhodováním a motivací. Lidé orientovaní převážně na minulost činí svá rozhodnutí na základě pozitivních nebo negativních vzpomínek na obdobné situace. Na přítomnost orientovaní jedinci jednají dle okamžitých zisků či ztrát, bez ohledu na pozdější následky svých činů. Naopak ti, u nichž převládá budoucí časová orientace, se rozhodují dle předpokládaných důsledků svých činů.

V ideálním případě jsou zmíněné typy časové perspektivy v rovnováze – hovoříme o tzv. vyvážené časové perspektivě, která je optimální pro dobré psychické fungování jedince. Výrazná převaha některého ze zmíněných typů na něj naopak může mít negativní vliv (Boniwell, Zimbardo, 2004).

Nástrojem ke zjištění individuálního profilu časové perspektivy je Zimbardův inventář časové perspektivy (ZTPI), jehož originální verze vznikla v roce 1999. ZTPI prokázal dobré psychometrické vlastnosti – vnitřní konzistenci, predikční a konstruktovou validitu a test- retest reliabilitu a mimo jiné prokazuje také jazykovou a kulturní převoditelnost (Zimbardo & Boyd, 1999). Tvoří jej 56 výroků v podobě oznamovacích vět, které lze rozdělit do pěti subškál dle příslušného druhu časové perspektivy. Pro budoucí transcendentální časovou perspektivu byl vytvořen samostatný inventář. Dotazovaný pak na pětibodové škále hodnotí, nakolik s daným výrokem souhlasí. Konečným výstupem ZTPI je graficky znázorněný profil časové perspektivy.

V loňském roce Lukavská a kol. (Lukavská, Klicperová, Lukavský & Zimbardo, 2011) publikovali validizační studii ZTPI, v současnosti je tedy již možné využívat také jeho českou verzi.

U nás dosud nebyly publikovány studie zabývající se tematikou časové perspektivy, můžeme se s ní však setkat alespoň v několika článcích, diplomových a dizertačních pracích.

ČASOVÁ PERSPEKTIVA A ZÁVISLOST NA ALKOHOLU

Časová perspektiva se během posledních let stala předmětem mnoha zahraničních studií a výzkumů. Obdobně tomu tak je i v oblasti výzkumů časové perspektivy ve vztahu ke konzumaci alkoholu a riziku vzniku a rozvoje závislosti. Výsledky studií z let 1965-1986, které shrnuli Hulbert a Lens (1988) prokázaly vyšší orientaci na přítomnost a nižší orientaci na budoucnost u jedinců nadužívajících alkohol než tomu bylo u kontrolní skupiny. Nejnovější výzkumy rovněž prokázaly vztah mezi přítomnou časovou orientací a vyšší mírou konzumace alkoholu a budoucí časovou orientací a menší konzumací alkoholu, např. Keough a kol. (1999), Wills a kol. (2001), Fieulaine, Martinez (2010).

V České republice, nebyly výsledky obdobných výzkumných šetření publikovány dosud vůbec.

Hlavním cílem výzkumné naší studie bylo ověření toho, zda by přítomná časová perspektiva skutečně mohla souviset s rozvojem závislosti na alkoholu. To v našem případě znamenalo, zda jedinci s diagnostikovaným syndromem závislosti na alkoholu dosahují signifikantně vyšších skóre v oblasti přítomné časové perspektivy, tzn. v dimenzích hédonistická a fatalistická přítomnost, než jedinci z běžné populace.

METODA

Výzkumné studie se zúčastnilo celkem 70 osob (34 žen a 36 mužů), polovina patřila k výzkumnému souboru, druhá ke kontrolní skupině.

Sběr dat proběhl formou dotazníkového šetření, přičemž dotazníkovou baterii tvořily česká verze Zimbardova inventáře časové perspektivy (ZTPI) a Škála závislosti na alkoholu (ADS).

Vzhledem k tomu, že česká verze Zimbardova inventáře časové perspektivy v době sběru dat nebyla standardizována, byl zvolen mezisubjektový výzkumný design. Pracovali jsme s daty v podobě hrubých skóre, byla vyhodnocována kvantitativně.

Výzkumný soubor byl vybrán metodou prostého záměrného výběru. Tvořilo jej celkem 35 respondentů, z toho 17 žen a 18 mužů, se základní diagnózou F10.2. Průměrný věk výzkumného souboru byl 43,71 let, přičemž minimum bylo 23 a maximum 71 let. Nejvyšší dosažené vzdělání výzkumného souboru bylo středoškolské.

Kontrolní skupina z běžné populace, tím jsou v tomto případě myšleni jedinci, u nichž byla na základě vyhodnocení škály ADS závislost na alkoholu vyloučena, byla získána metodou samovýběru. Kontrolní skupinu tedy rovněž tvořilo celkem 35 respondentů, 17 žen a 18 mužů. Věkový průměr skupiny byl 43,54 let, přičemž minimum bylo 22 a maximum 70 let. Stejně jako u výzkumného souboru se jednalo o osoby s nejvýše středoškolským vzděláním.

Při zpracování a vyhodnocování dat byly vedle popisné statistiky použity Fisherův F-test, Studentovy T-testy a parametrická Pearsonova korelační analýza.

VÝSLEDKY

Nebyl prokázán vliv věku respondentů, jakožto možné nezávisle proměnné, na celkový výsledek studie..

Následně jsme srovnávali hrubé skóre výzkumného souboru a kontrolní skupiny dosažené v ZTPI v jednotlivých druzích časové perspektivy (viz Tab 1). Výzkumný soubor v přítomné hédonistické, přítomné

fatalistické, minulé negativní a minulé pozitivní časové perspektivě dosahuje signifikantně vyšších skóre než kontrolní skupina. V oblasti budoucí perspektivy je tomu naopak, výzkumný soubor zde dosahuje nižších skóre než kontrolní skupina.

Tab. 1 *Porovnání hrubých skóre v jednotlivých druzích časové perspektivy výzkumného souboru a kontrolní skupiny*

Tabulka 1

Časová perspektiva	F	t
Minulá negativní	1,558	5,77**
Přítomná hédonistická	4,000	3,440**
Budoucí	1,178	2,288*
Minulá pozitivní	1,137	2,579**
Přítomná fatalistická	1,536	2,617**

Statisticky významné korelace mezi jednotlivými druhy časové perspektivy u výzkumného souboru, kontrolní skupiny a celého netříděného souboru ukazují následující tabulky (Tab 3, Tab 4 a Tab 5).

U výzkumného souboru je to vysoce signifikantní pozitivní korelace přítomnou fatalistickou a přítomnou hédonistickou časovou perspektivou, a také mezi minulou negativní časovou perspektivou a přítomnou fatalistickou časovou perspektivou (viz Tab 3).

Obdobně je to u kontrolní skupiny vysoce signifikantní pozitivní korelace mezi přítomnou fatalistickou a minulou negativní časovou perspektivou a také signifikantní negativní korelace mezi budoucí časovou perspektivou a přítomnou hédonistickou časovou perspektivou (viz Tab 4).

V celém netříděném souboru byla prokázána vysoce signifikantní pozitivní korelace mezi minulou negativní a přítomnou fatalistickou časovou perspektivou, dále pak mezi přítomnou fatalistickou a přítomnou hédonistickou časovou perspektivou a mezi minulou negativní a přítomnou hédonistickou časovou perspektivou. Vysoce signifikantní negativní korelace pak mezi budoucí a přítomnou hédonistickou časovou perspektivou. Statisticky významné negativní korelace byly prokázány také mezi minulou pozitivní a minulou negativní a mezi budoucí a přítomnou fatalistickou časovou perspektivou (viz Tab 5).

Tab.2 Popisná statistika výzkumného souboru a kontrolní skupiny

Tabulka 2

	Minulá negativní	Přítomná hedonistická	Budoucí	Minulá pozitivní	Přítomná fatalistická
Výzkumný soubor					
Průměr	3,611	3,318	3,365	3,136	2,956
Medián	3,6	3,267	3,384	3,111	3,111
Modus	4,3	3	3,846	3,222	3,556
SD	0,765	0,641	0,414	0,462	0,737
Kontrolní skupina					
Průměr	2,654	2,901	3,582	3,413	2,536
Medián	2,7	3	3,538	3,444	2,778
Modus	3,2	3	3,692	3,444	3
SD	0,613	0,321	0,381	0,433	0,595

Tab.3 Pearsonovy korelace – výzkumný soubor

Tabulka 3

Proměnná	Věk	Minulá negativní	Přítomná hedonistická	Budoucí	Minulá pozitivní	Přítomná fatalistická
Věk	1,000	-0,127	-0,292	0,358*	0,404*	-0,294
Minulá negativní		1,000	0,206	0,159	-0,105	0,526**
Přítomná hedonistická			1,000	-0,278	0,067	0,514**
Budoucí				1,000	-0,024	-0,109
Minulá pozitivní					1,000	0,145
Přítomná fatalistická						1,000

Tab. 4 Pearsonovy korelace – kontrolní skupina

Tabulka 4

Proměnná	Věk	Minulá negativní	Přítomná hedonistická	Budoucí	Minulá pozitivní	Přítomná fatalistická
Věk	1,000	-0,019	-0,113	0,114	0,039	-0,076
Minulá negativní		1,000	0,000	-0,333	-0,260	0,580**
Přítomná hedonistická			1,000	-0,372*	0,149	0,249
Budoucí				1,000	-0,105	-0,329
Minulá pozitivní					1,000	-0,138
Přítomná fatalistická						1,000

Tab. 5 Pearsonovy korelace – netříděný soubor

Tabulka 5

Pearsonovy korelace						
Proměnná	Věk	Minulá negativní	Přítomná hedonistická	Budoucí	Minulá pozitivní	Přítomná fatalistická
Věk	1,000	-0,032	-0,178	0,214	0,195	-0,167
Minulá negativní		1,000	0,330**	-0,192	-0,305*	0,601**
Přítomná hedonistická			1,000	-0,366**	-0,036	0,493**
Budoucí				1,000	0,023	-0,267*
Minulá pozitivní					1,000	-0,069
Přítomná fatalistická						1,000

DISKUZE

Na základě výzkumné studie bylo prokázáno, že jedinci s diagnózou syndrom závislosti na alkoholu dosahují signifikantně vyšších skóre v oblasti přítomné časové perspektivy (jak přítomné hédonistické, tak i přítomné fatalistické) než jedinci z kontrolní skupiny. Současně byla jak u výzkumného souboru, tak u kontrolní skupiny a celého netříděného souboru prokázána také pozitivní korelace mezi výší skóru v přítomné hédonistické a přítomné fatalistické časové perspektivě. Můžeme se tedy domnívat, že je přítomná časová perspektiva jedním z možných předpokladů vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu.

Jedinci s diagnózou syndrom závislosti na alkoholu sice dosahovali signifikantně nižších skóre než kontrolní skupina v oblasti budoucí časové perspektivy, negativní korelaci mezi skórem v budoucí časové perspektivě a přítomné hédonistické časové perspektivě se podařilo prokázat u kontrolní skupiny a celého netříděného souboru, nikoli však u výzkumného souboru. Zároveň byla u celého netříděného souboru prokázána negativní korelace mezi přítomnou fatalistickou a budoucí časovou perspektivou. Domněnku, že by budoucí časová perspektiva mohla působit jako protektivní faktor rozvoje závislosti nelze potvrdit jednoznačně.

ZÁVĚR

Tato výzkumná studie přinesla základní poznatky z oblasti časové perspektivy, zejména pak jejího vztahu ke vzniku a rozvoji závislosti na alkoholu. Ačkoli byla tato problematika předmětem několika zahraničních studií, v České republice dosud výsledky z této oblasti nebyly publikovány.

Na základě statistického zpracování získaných dat bylo potvrzeno, že jedinci s diagnostikovaným syndromem závislosti dosahují signifikantně vyšších skóre v oblasti přítomné časové perspektivy a zároveň signifikantně nižších skóre v oblasti budoucí časové perspektivy než kontrolní skupina. Můžeme se tedy domnívat, že je přítomná časová perspektiva jedním z možných předpokladů vzniku a rozvoje závislosti na alkoholu.

LITERATURA

Boniwell, I., & Zimbardo, P. (2004). Balancing Time Perspective in Pursuit of Optimal Functioning [Electronic version]. Positive psychology in practice, 165-178. New Jersey: John Wiley&Sons.

Fieulaine, N., & Martinez, F. (2010). Time under control: Time perspective and desire for control in substance use [Electronic version]. Addictive behaviors, 35, 799-802.

Holman, E. A., & Zimbardo, P. G. (2009). The Social Language of Time: The Time Perspective - Social Network Connection [Electronic version]. Basic and applied social psychology, 31, 136-147.

Hulbert, R. J., & Lens, W. (1988). Time Perspective, Time Attitude, and Time Orientation in Alcoholism: A Review [Electronic version]. The International Journal of the Addictions, 23(3), 279-298.

Keough, K. A., Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Who's smoking, drinking and using drugs? Timeperspective as a predictor of substance use [Electronic version]. Basic and Applied Social Psychology, 21, 149-164.

Lukavská, K., Klicperová-Baker, M., Lukavský, J., Zimbardo, P. G. (2011). ZTPI- Zimbardův dotazník časové perspektivy. *Československá psychologie*, LV (4), 356-373.

Wills, T.A., Sandy, J. M., & Yaeger, A.M. (2001). Timeperspective and early-onset substance use: A model based on stress-copingtheory [Electronic version]. *Psychology of Addictive Behaviours*, 15 (2), 118-125.

Zimbardo, P.G., & Boyd, J. (2009). Die neue Psychologie der Zeit und wie sie Ihr Leben verändern wird. Heidelberg: Spektrum.

SOUHRN

Časová perspektiva se v posledních letech stala předmětem mnoha zahraničních výzkumů studií. Značná část z nich se zabývala jejím vztahem k nejrůznějším formám rizikového chování. V empirické části jsme srovnávali jedince s diagnózou syndrom závislosti na alkoholu a jedince z běžné populace. Snažili jsme se takto zjistit, zda bude mezi sledovanými skupinami v jednotlivých druzích časové perspektivy signifikantní rozdíl. Ke zjišťování individuálních profilů časové perspektivy a k ověření stanovených výzkumných otázek a hypotézy jsme použili Zimbardův inventář časové perspektivy (ZTPI).

Mgr. Eva Bazínková
Centrum duševního zdraví Jeseník a Šumperk
Dukelská 456
790 00 Jeseník
eva.bazinkova@volny.cz

přijato k recenzi 12.9.2012

přijato do tisku 15.10.2012

[Horní část dokumentu](#)